

JAN KŘIPAČ / 11. 2. 2026

Údolí včel

Čtvrtý celovečerní film Františka Vláčila volně navazoval na předchozí *Marketu Lazarovou*. Během jejího dokončování pojal režisér záměr využít hotové stavby a kostýmy k natočení dalšího filmu, tentokrát komorněji laděnému. Za tímto účelem se spojil se spisovatelem, scenáristou a barrandovským dramaturgem Vladimírem Körnerem, který v té době pracoval na historickém románu o působení Řádu německých rytířů v Pobaltí ve 13. století.[1] Společně napsali filmový námět – „jakýsi středověký western“[2] – o čtveřici rytířů, kteří se rozhodnou utéct z řádu a začlenit se do společnosti. Námět byl pod názvem *Smečka* předložen na konci roku 1966 tvůrčí skupině Kubala–Novotný, v níž tehdy Körner působil, a poté zařazen do dramaturgického plánu studia na následující rok.

V literárním scénáři, dokončeném v únoru 1967, se autoři soustředili již jen na dvojici postav – rytíře Armina von Heide a jeho řádového bratra Ondřeje z Vlkova. Ten po mnoha letech odříkání opouští křižácký řád a vrací se do rodné tvrze. Ve víře neochvějný Armin se ho vydává hledat s myšlenkou přivést ho zpět do řádového společenství. Jejich setkání však vyústí do tragického konce.

Během přípravy natáčení se Vláčilovi nakonec nepodařilo pro *Údolí včel* získat zkušený štáb, který pracoval na *Marketě Lazarové*. Rekvizitáři, maskéři, kostyméři a především architekt Oldřich Okáč již byli zasmlouváni pro snímek *Maratón* (r. Ivo Novák, 1968). Vláčil proto vsadil na mladého Jindřicha Goetze, který se osvědčil jako asistent architekta na filmech *Trápení*, *Máte doma Iva?* či *Ukradená vzducholod'*. Hlavní výzvou, kterou musel Goetz při přípravě *Údolí včel* řešit, byl exteriér vlkovské tvrze. Ukázalo se totiž, že zamýšlené stavby u jihočeského Světlíka, které figurovaly jako statek Obořiště v *Marketě Lazarové*, mezitím místní obyvatelé rozebrali a bylo nutné nalézt jinou lokalitu. Goetz nakonec pro potřeby filmu dotvořil zbytky kláštera v Kuklově u Brlu. Také další lokace scén odehrávajících se v Čechách (románský kostel v Boleticích, Lštění, Srní, Chlum) byly vybrány v Pošumaví, pro severskou část děje – s

výjimkou epizody útěku mnicha Rotgiera – zvolili filmaři exteriéry v Polsku (pobřeží Baltského moře, několik křižáckých hradů).

Samotné natáčení začalo 30. června a skončilo poslední říjnový den. Vláčil už v jeho průběhu stříhal natočené scény, takže první sestřih filmu byl dokončen poměrně rychle a začátkem listopadu promítnut tvůrčí skupině. Po drobných stříhových úpravách byla schválena servisní kopie, kterou si odvezl skladatel Zdeněk Liška do Gottwaldova, aby podle ní mohl skládat hudbu. Mezitím Vláčil v Praze pracoval na postsynchronech. Na začátku prosince byla nahrána hudba a dokončen závěrečný mix. 14. prosince byl film barrandovským vedením bez připomínek schválen. Produkci se podařilo zkrátit výrobní plán o několik dnů a ušetřit na rozpočtu. „*Údolí včel*“ byla pro mě po *Marketě Lazarové* dovolená“, komentoval později plynulý vznik filmu Vláčil.[3]

Po svém uvedení do kin v květnu 1968 byl formálně strohý, spíše náznakový film dobovou kritikou interpretován různými způsoby, nejčastěji však jako svár náboženského „dogmatismu“ s přirozeností života. Konflikt obou hlavních postav se však v průběhu děje rozvíjí komplexnějším způsobem. Armin, Ondřej a všichni další protagonisté jsou především lidmi své doby – vrcholného středověku –, jejichž životy jsou prostoupeny vírou. Jako takoví komunikují s božským řádem modlitbou, která tvoří podstatnou složku zvukové stopy filmu – ať už v monologích, či hudebních skladbách. Spouštěčem událostí je úvodní scéna, v níž rozzuřený otec násilně ztrestá dospívajícího Ondřeje a ve strachu o jeho život prosí Pannu Marii, aby ho zachránila. Chlapec zůstane naživu a otec plní svůj slib a posílá ho do kláštera.

V jedné z následujících scén vidíme již staršího Ondřeje, jak leží spolu s Arminem nahý v ledové vodě Baltského moře. V dialogu, který je klíčový pro pochopení jejich vztahu, zmiňuje Armin svou touhu odejít „dále na sever“ do ještě přísnějšího kláštera, aby se plně oddal duchovnímu životu. Příznačná je přitom kompozice záběrů: kamera snímá oba muže z nadhledu s rozepjatými pažemi připomínajícími ukřižování. Scéna je tak parafrází křtu, v němž umírá starý člověk, aby spolu s Kristem povstal k novému životu. Voda, která obmývá těla protagonistů, má symbolicky očišťovat od světského myšlení a uvádět do hlubšího vztahu s Bohem. Zároveň však ve scéně tkví zárodek Arminova pozdější selhání: „Tvoje ruka je studená, jako by v ní nebyl život,“ poznamená Ondřej. Rytířova touha se upíná k Bohu zatím jen vnějšími prostředky (přísný půst, klauzura), vnitřně je Armin stále příliš svázán se světem tím, jakým

způsobem o něm smýšlí a jak vůči němu vystupuje. Jeho pozdější výprava do Čech za uprchlým Ondřejem – místo do kontemplativního kláštera – se stává očištnou poutí (skrže setkání se slepou dívkou, pastýřem ovcí, venkovským knězem a nakonec i Ondřejem a jeho ženou), kterou musí projít, pokud chce dostát svému povolání. Tragika Arminova osudu spočívá v tom, že této cestě neporozumí a zůstává uzavřen ve své zatvrzelosti.

Předzvěstí Ondřejova útěku je epizoda s rytířem Rotgierem, který se rovněž pokusí opustit řádové společenství. Pochopil, že asketický mnišský život není to, co hledá, a usiluje vrátit se na rodný statek. Mezi vírou a světským životem nevidí – na rozdíl od Armina a zatím ještě i Ondřeje – žádný rozpor. Rozhodne se z kláštera uprchnout, ale je zajat, souzen a popraven. Před svou smrtí se modlí slova padesátého žalmu[4] („Smiluj se nade mnou, Bože...“). Ondřej je za to, že Rotgierovi nezabránil v útěku, Arminem potrestán uzavřením na samotku až do konce Velkého půstu. Během tohoto období v něm uzraje myšlenka na odchod z kláštera.

Na konci půstu askezí zmožený Armin opouští celu a jde se napít vody ze žlabu (motiv žízně potom prostupuje celým filmem), nad nímž je umístěn reliéf s evangelijním výjevem setkání Krista se samařskou ženou. Následuje rozhovor s mnichem, který Arminovi čte nápis zachycující Kristova slova: „Krásná nevěsto, dej mi pít.“ Tento výtvarný motiv ve spojení s Arminovou postavou dotváří ústřední téma relativity konfliktu mezi vírou a životem ve světě. Kristus se neuzavírá světu, ale vychází vstříc lidem, v tomto případě samařským „jinověrcům“, kterým zvěstuje evangelium („Přichází hodina, kdy nebudete ctít Otce ani na této hoře ani v Jeruzalémě“[5]). Prosbu o vodu rozvádí do výzvy následování („Kdo by se napil vody, kterou mu dám já, nebude žíznit navěky“[6]). Boží království, po němž Armin touží, tak není abstraktní ideou, ale je uskutečňováno v konkrétních podmínkách světa. Duchovní nestojí v opozici vůči tělesnému, ale je jím podmiňováno.

Tento postoj nakonec zaujme Ondřej, který se přimkne ke světu, aniž by se ovšem zřekl víry. Odchází žít na svou rodnou tvrz, kde po smrti otce potká už jen svou macechu a hrstku poddaných. Vrhne se do obnovy hospodářství, podpoří místní kostel, sblíží se s mladou vdovou. Na jejich svatební hostinu vpadne vyčerpaný Armin, který chce využít poslední příležitosti, aby přemluvil Ondřeje k návratu do kláštera. Marně. Jejich setkání se vyhrotí do finálního, krvavého střetu. Těsně před smrtí prosí

Armin svého přítele: „Vrať se, Ondřeji. Tobě bude odpuštěno. Modli se. Modli se za nás. Za oba.“

Poslední scéna filmu, v níž se Ondřej vrací zpět do kláštera, se setkala u kritiky opět s různým výkladem.[7] Někteří ji chápali jako výraz Ondřejova ustrnutí v „dogmatech své doby“, jiní jako osobní prohru, další jako jediné východisko z existenciální tísně po smrti milované ženy. Z tematické výstavby filmu však lze vyčíst, že Ondřejova volba byla přirozeným gestem, jež vyplynulo z jeho vnitřního duchovního ustrojení. Po ztrátě svých blízkých přijal život v klášteře jako možnost prohloubit svou víru, o níž hovořil Armin na začátku, aniž by se přitom zřekl lásky ke světu. Nastoupil tak na cestu, kterou se chtěl vydat jeho přítel, tentokrát s důvěrou v Boha i člověka. V posledním záběru filmu vidíme Ondřeje kráčet do vln a poklekat k modlitbě...

Údolí včel (Československo 1967), režie: Vladimír Borský, scénář: Vladimír Borský, Otakar Růžička, Sonja Špálová, kamera: Jan Stallich, hudba: Zdeněk Liška, hrají: Petr Čepek, Jan Kačer, Zdeněk Kryžánek, Věra Galatíková, Miroslav Macháček, Josef Somr, Jana Hlaváčková, František Kovářík a další. Filmové studio Barrandov, 96 min.

Bibliografie:

Petr Gajdošík, *František Vlácil. Život a dílo*. Příbram: Camera obscura 2018.

Peter Hames, *Československá nová vlna*. Praha: KMa 2008.

Milan Hanuš, *Podoby Františka Vlácil*. Praha: Český filmový ústav 1984.

Zdenek Zaoral, Rozhovor s Františkem Vlácilem o filmové specifice a obrazu historie. *Film a doba* 25, 1979, č. 6, s. 315–321.

Jan Žalman, *Umlčený film*. Praha: KMa 2008.

Poznámky:

[1] Román vyšel v roce 1970 pod názvem *Písečná kosa*.

[2] [Vladimír Körner...], *Květy* 18, 1968, č. 2, s. 37.

[3] Eliška Pilařová, *Petr řečený Čepěk*. Praha: Orbis 1995, s. 36.

[4] Číslování podle *Septuaginty/Vulgáty*, užívané v pravoslavné a římskokatolické liturgické tradici.

[5] J 4, 21.

[6] J 4, 14.

[7] Při opakovaném televizním uvedení za normalizace byla scéna kvůli svému vyznění dokonce z filmu úplně odstraněna.